

murborget

Länsmuseet Västernorrland

”Vi är bäst i landet”

TVÅ MUSEER OCH EN UTSTÄLLNING

TEXTILARKIVET

nu en del av Murborget

Utställningsprojekt när det är som bäst

ÅRSBERÄTTELSE 2009

Med samverkan går vi framåt

2000-talets och mitt första decennium på Murberget är tillända. Ett sådant skifte i tiden brukar vara en anledning till tillbakablick och funderingar om framtiden. Vad var de aktuella frågorna 2001? Jag går tillbaka till min första årsredovisning för att se vad jag som nytillträdd landsantikvarie skrev om.

En inledande fråga för mig då var behovet av att förtydliga museets och verksamheternas mål. ”Vilken roll spelar vi, vad vill vi och vart är vi på väg?” Den diskussion som följde ledde 2003 fram till det målprogram som fortfarande gäller för länsmuseum med rubriken ”Länsmuseum Västernorrland, inspirationskällan för länets särart”.

Frågan om mål och mening, inriktning och prioriteringar är ju ständigt levande i en föränderlig värld. Under 2009 var detta en prioriterad fråga då vi med stöd av Trygghetsrådet gick in i processen ”Kompetensutveckling för individ och verksamhet”. Insatserna syftar primärt till kompetensutveckling med utgångspunkt i verksamhet-

ens mål och vision. En förutsättning för processen är att hela museets personal gemensamt beslutar att genomföra arbetet, vilket vi gjort. Vi kommer att slutföra arbetet vintern 2010 för att sedan under året omsätta resultatet i verksamhetsplanering och kompetenshöjande insatser, såväl individuellt som kollektivt.

2001 var den utåtriktade verksamhetens tema ”Mat och Dryck”. 2009 års motsvarande inriktning är ”Ljud” i olika former. Vår stora satsning på konstinstallationen ”LJUDLAByrint” smittade av sig i en konstsatsning på friluftsmuseet under sommaren. Genom stöd från Statens Kulturråd och Landstinget Västernorrland tillskapades möjligheten att fortsatt knyta Weberkvartetten till museet i projektet ”Musikdialog”, ett projekt som genom musiken lyfter aktuella frågeställningar i vår egen tid.

En problematik 2001 var den dystra utvecklingen av kyrkostölder i Härnösands stift. Vårt arbete med stöldsäkringar tog genom detta fart och är idag ett uppskattat erbjudande till för-

samlingar i och utanför länet. Upplösning på stölderna kom när många av de stulna kyrkoinventarierna för ett par år sedan påträffades på Teneriffa. Delar av föremålen hade dock hunnit försäljas, bland dem det nu riksbekanta Ullångerskrinet, ett tidigmedeltida relikskrin från Limoge i Frankrike. Skrinet köptes 2005 på en auktion i Madrid av den spanska staten för 90 000 Euro.

Riksförbundet Sveriges Museer har i en nationell kampanj ”Klenod 09” lyft hotbilden mot kulturarvet och utlyst en tävling ”Klenod 09” där man inbjöd landets museer att nominera angelägna föremål att skydda och visa upp. Länsmuseum valde att nominera Ullångersskrinet som vann tävlingen med bred marginal. Priset, en stöld-, brand- och klimatsäker monter, delas ut på Riksförbundets årsmöte våren 2010. Jag hoppas att förhandlingarna med spanska staten då kommit så långt att prismontern har ett innehåll och att Ullångers kyrka, stiftet och länet fått tillbaka ett ovärderligt konstföremål, en länk i den långa kedja som utgör vårt gemensamma kulturarv.

Frågan om Hemsö fästning och dess framtida regionala huvudmannaskap fanns med i min betraktelse 2001. Längre och redan då, förväntade sig många att länsmuseum skulle ta denna roll. Så blev inte fallet. Vi har 2009 aktivt arbetat med att utveckla fästningen som besöksmål i samarbete med Hemsö skärgårdsförening och i samråd med den regionala huvudmannen Härnösands kommun. De diskussioner som förts under året med Statens Fastighetsverk har lett till att förvaltaren valt en privat entreprenör som hyresgäst de kommande åren. Många på museet har under året som gått arbetat med insatser för att utveckla kunskapsstationer för besökare, förbättra säkerheten för publik och inventarier i fästningen och att informera om och marknadsföra Hemsö fästning. Det är en förhoppning att vårt arbete kommer besöksmålet Hemsö Fästning tillgodo de kommande åren och att detta märkvärdiga byggnadsminne får en fortsatt positiv utveckling under ledning av de krafter som nu tar vid.

Det regionala huvudmannaskapet för Textilarkivet i Sollefteå var inte på agendan 2001. De senaste årens diskussioner ledde 2009 fram till att

Murberget tar över verksamheten och integrerar den i länsmuseumets organisation. Lokalerna i Sollefteå återöppnades i april med ny utställning och ny personal. Verksamheten har delvis fått en ny inriktning mot textilkonservering och en textilkonservator är också anställd för att arbeta med samlingen och tillföra ny kompetens. Omfattande arbeten har skett för att säkerställa ändamålsenliga magasin för museumets textila samlingar.

I årsberättelsen 2001 tar jag så upp frågan om ekonomi och den oro för framtiden en obalanserad budget ger anledning till att känna. Vid en tillbakablick tycker jag att Murberget under det decennium som gått, trots de besparingar vi haft att hantera, kunnat arbeta offensivt och kreativt med förnyelse på en rad områden.

I dessa tider av tankar på nya regionbildningar och nya former för hanteringen av de statliga bidragsmedlen till kulturen, är det uppenbart de regionala museerna kommer att profilera sig på olika sätt. Samtidigt är ett av huvuduppgifterna för oss alla vård, bevarande och förmedling av våra samlingar. För kommande år tror jag samverkan och samarbete i olika former blir avgörande för hur väl vi kan hävda oss i länets kulturutbud.

Jag vill gärna, inför det kommande decenniet, avsluta med de ord jag skrev redan 2001: ”Det är därför nödvändigt att museumets alla intressenter verkar för att Västernorrland även i fortsättningen har ett länsmuseum med den bredd på kompetens och aktiviteter, den tillgänglighet och närvaro, som länets invånare har rätt att kräva.”

Bengt Edgren, landsantikvarie

Med samverkan går vi framåt	2
Två museer och en utställning	4
Tre frågor till Anna-Karin Eriksson	5
Utställningsprojekt när det är som bäst	6
Besök från Botswana	7
Ett år med LJUDLAByrint	8
Textilarkivet nu en del av Murberget	10
Samlingarna är viktigast för Cajsas	12
Marie hjälper dig med folkdräkten	13
Tre frågor till Kenneth Westin	13
Karta över uppdrag i länet	14
Klenod 2009	14
Barn och ungdomar slöjdar	14
Tre frågor till Maria Nordlund	15
Friluftsmuseet	16
”Vi är bäst i landet”	18
Tre frågor till Christian Bajomi	19
Besöksstatistik	19
Kvartetten som fyller på databaserna	20
3 frågor till Inger Stenman	21
Tre frågor till Ola George	22
Brobygge mellan Finland och Sverige	23

ÅRSBERÄTTELSE 2009
© Murberget, Länsmuseum Västernorrland, Härnösand 2010
ISSN: 1651-07047
ANSVARIG UTGIVARE: Bengt Edgren
REDAKTÖR/TEXT Ann-Sofie Ingman
FOTO: Björn Grankvist, Kersin Wetterström sid. 5, Samir Husein sid. 6 och sid. 23, Kulturmiljöavd. sid. 22
GRAFISK FORM: Christina Sollén
TRYCK: Hemströms Tryckeri, Härnösand.

Framsidesbild: Ljudterassen

Teknisk chef Curt Nordlander under utställningsarbetet på Textilarkivet.

Två museer och en utställning

Det har varit ett makalöst år. Ingen av oss har varit med om något liknande, konstaterar Curt Nordlander, chef för tekniska avdelningen när han ska summera 2009.

Det har handlat om att avverka det ena stora projektet efter det andra.

– Vi har stått inför utmaningar hela vägen, som vi rodde iland och bra dessutom. Det känns fantastiskt bra.

Fungerat bra

Året började med del två av utställningen LJUDLAByrint, Terrassen. Ingenting var självklart i bygget där hela golvet var som ett högtalarmembran. Curt ser den utmärkta dialogen och samarbetet med USIT, Urban sound institute, som en god del av förklaringen till att allt fungerat så bra.

Utmaningarna som de ställts inför har också haft betydelse för tekniker- nas samarbete inom avdelningen.

– Vi fick en kick av att lyckas med uppgiften. Det var otroligt tillfredställande att se Terrassen tas i bruk. Därför är det nu med ett visst vemod som de

ser LJUDLAByrint stängas. Ännu återstår en tid eftersom bygget kommer att användas under Y-salong 10.

– Visst kommer det att kännas när vi sätter kofoten i den, konstaterar Curt och skakar lite på huvudet.

Byggede ett museum

Han tänker tillbaka på positiva minnen av hur barn använt sig av både Labyrinten och Terrassen. En viss självkritik är ändå på sin plats tycker han och konstaterar att museet säkert hade kunnat göra mer av den märkvärdiga satsningen än vad som blivit fallet.

Knappt var Terrassen invigd förrän nästa stora projekt stod för dörren.

– Då åkte vi vidare till Sollefteå och byggde upp ett museum, fortsätter Curt med ett skratt.

Processen med övertagande av Textilarkivet i Sollefteå hade börjat redan i början av året. Nu sattes alla krafter in från teknikerna för att bygga om i lokalerna, påbörja flytten av samlingar och sist men inte minst bygga den omfattande utställningen Tusen trådar. Tusen år.

Jobbet fungerade bra och med den positiva känslan för Textilarkivet sedan tidigare i ryggen förefaller ingenting att ha varit omöjligt. Även om tidsramen var allt annat än generös. För att hinna med var det nödvändigt att köpa in externa firmor som byggde, målade och installerade i huset. Insatserna har gett nya insikter även på ett annat plan:

– Det har varit intressant att se vad det kostar att köpa tjänster. Det är billigt med egen arbetskraft, konstaterar Curt Nordlander.

– Kunskapen blir dessutom kvar i företaget med egen personal.

Anpassa verksamheterna

I juni invigdes verksamheten som nu fått namnet Murberget, Textilarkivet Västernorrland. Det blev en värdig avrundning med mycket folk och många positiva omdömmen.

– Det är en skön känsla att jobba mot en premiär. Resan mot målet är värt allt besvär.

Som om det inte var nog pågick det parallellt med arbetet i Sollefteå

en stor ombyggnad av anläggningen Hemsö Fästning. Den handlade om att anpassa lokalerna för en verksamhet där besökarna skulle kunna ta del av anläggningen på egen hand. Det innebar en rad åtgärder med allt ifrån säkring av föremål och ombyggnad av trösklar och trappor till ljud och bildstationer fyllda med ny kunskap om anläggningen. Ett helt nytt system för kommunikation hade också börjat byggas och som skulle färdigställas under hösten.

Smeden Tord Pettersson i arbetet med stöldsäkring i Ragunda.

Då stod det klart att Fastighetsverket valt en annan hyresgäst och Murberget avslutade sitt engagemang i Hemsö Fästning.

– Det kändes väldigt konstigt att bli slagen på fingrarna på mållinjen, att inte få fullfölja det arbete som vi lagt ner.

– Vi lade ner sådan kraft och resurs på Hemsön. Det var ett antiklimax, verkligen, att stå på tå och sedan ingenting.

Flytta lusthus

Nu är det historia. Allt är tillbakaställt och alla skyltar som skvallrar om Murbergets tid i anläggningen borta. Teknikerna hade annat att sätta händerna i. Arbetet med skolhusets tak och fasad tog vid. Det gjorde också flytten av lusthuset vid Ävike herrgård. Ett uppdrag i Ragunda gamla kyrka har de också hunnit med. Det har handlat om stöldsäkring av en hel altarpuppssats med både altartavla och tillhörande skulpturer.

Och så har vi förstås de löpande uppgifterna, de som behövs hela tiden påminner Curt och nämner lokalvården, markvård, verkstadsarbetet och allt som ska transporteras hit och dit.

Innan pratstunden är över har det blivit lätt att inse vad Curt Nordlander inledningsvis pratat om. 2009 var ett märkvärdigt år.

Barn roar sig med kanonen på Hemsön.

3 frågor till

Anna-Karin Eriksson, lokalvårdare på Murberget.

Vad ser du som viktigaste uppgiften i ditt jobb?

Den viktigaste uppgiften i mitt jobb tycker jag är att det är rent och snyggt så att både personal och besökare tycker att det är trevligt att vistas på museet.

Vilken tid på året är mest arbetsintensiv?

Den tid som är mest arbetsintensiv är vår, sommar och höst. Våren är ju en årstid när det dras in mycket grus med mera. Sommaren arbetar vi ensamma under en period på fyra veckor när en av oss har semester.

När känner du själv störst tillfredsställelse på jobbet?

Störst tillfredsställelse känner jag på fredag eftermiddag när jag går hem och känner att jag har hunnit med allt arbete under veckan, kanske lite extra också för att det finns alltid nåt att sätta händerna i på museet.

Under Bollstadagen blåste arrangörerna liv i den gamla masugnen.

Utställningsprojekt när det är som bäst

Bollstabor och andra är namnet på en av utställningarna under 2009. Den bygger på bilder av fotografen Georg Hedberg och speglar folkhemmets första årtionden. Arbetet med den växte efterhand till ett projekt med både utställning och festdag i Bollsta. Den blev kort och gott ett skolexempel på hur ett utställningsprojekt ska genomföras.

– Bollstabor har gett väldigt mycket, positiva reaktioner både inom museet och i samarbetet med Ytterlännäs hembygdsförening. Den är ett gott exempel på att samarbeten är värdefulla, säger utställningens producent Måna Nilsson när vi ses för att blicka tillbaka på vad som hände

Allt tog sin början med fotografierna som skänkts till läns museet. Museets fotograf Björn Grankvist som tog sig an gåvan insåg snabbt vilken skatt det var och väckte frågan om att på något sätt göra bilderna tillgängliga för besökare.

– Det är tack vare Bollstabon Kalle Sjöströms idoga arbete med att samla in fakta om bilderna som samling-

en har blivit så värdefull som den är, berättar Björn Grankvist.

Välbesökt möte

Vid sidan av bilderna finns det i läns museets arkiv en dokumentation med både ljud och text från platsen. Det fanns med andra ord en god grund för ett utställningsbygge. Dessutom var Ytterlännäs hembygdsförening intresserade av ett samarbete.

– Vi ville få fakta och kommentarer till bilderna. Därför samlades vi till ett vittnesseminarium, säger Måna Nilsson.

– Vi visste inte att det var det vi ägnade oss åt. Efteråt har jag fått lära mig att det är så det kallas inom museivärlden när vi ägnar oss åt samtidsdokumentation av det här slaget.

Vid ett möte i Bollstrabruk under våren samlades 70 intresserade och engagerade personer som hade något att berätta. Då medverkade museets Olle Burlin och visade bilder. Han är också den som sedan tidigare hade kontakt med hembygdsföreningen och på olika sätt haft en central roll i projektet.

Fotografen Samir Husein har också varit viktig. Hans bakgrund som ateljéfotograf i Bagdad har betytt mycket när det gäller att förstå de arbetsmetoder och den utrustning som Georg Hedberg använde. Det fick betydelse inte minst i de bildspel som han tog fram till utställningen.

Ovärderligt samarbete

Måna Nilsson ser en god del av förklaringen till gensvaret vid mötet, men också allt som hände efter det, i samarbetet med föreningen med Svea och Jan Larsson i spetsen.

– De har varit ovärderliga, helt enkelt. De har jobbat på sitt håll i Bollsta på olika sätt tillsammans med släktingar och de som är uppväxta på Udden. De har arbetat med att iordningställa en lägenhet i området, den så kallade Kejsarstaden, där Georg Hedberg bodde med sin familj. De har också arrangerat visningar i lägenheten och ordnat med festdagen.

Utställningen på Murberget har med andra ord varit ett intressant inslag av flera. Vad som fick namnet Bollsta-

dagen var en av de andra. Dagen som pågick fram till sena kvällen blev en folkfest värd namnet som lockade fler besökare än vad arrangörerna vågat drömma om.

– Musiken var viktig för Georg Hedberg, men också för andra som har bott och bor i Bollsta. Därför kändes det naturligt att ställa till med fest, mat och dans. Ådalskanonerna spelade 1940- och 50-tals låtar och Great Hansson avslutade kvällen, berättar Måna Nilsson och ser glad ut inför tanken på vad som hände:

– Det var en väldigt trevlig dag.

Berättelser om Bollsta

Programverksamhet har det varit även på Murberget i Härnösand. Ulla Johansson som växte upp hos kommunalnämndens ordförande har gett sin bild av bygden. Serietecknaren Mats Jons-son uppväxt i orten under 1980-talet har gett sin. Han medverkade och berättade om sin bok "Pojken i skogen".

– Det är nog första gången jag varit

med om att en föredragshållare fått skriva autografer.

Arrangemangen har fått betydelse på ett helt oväntat sätt också. Inför Bollstadagen ville arrangörerna prova att använda den gamla masugnen som lokal för publika arrangemang. Den visade sig fungera alldeles utmärkt. En av dem som insåg detta är konstnären Max Book med rötter i trakten. Nu planerar han för en utställning i masugnen under 2010.

Allt låter som en framgångssaga har det inte funnits några moln på himlen? Måna Nilsson funderar en stund:

– Det jag kan känna sorg över är vad som händer med Bollsta. Butiker är tomma och fasader förfaller.

– Arbetet med Bollstabor och andra däremot har bara varit positivt. De har visat vilka fantastiska förmågor som finns i Bollsta. Det är det roligaste jag gjort på länge, summerar hon.

Lista över utställningar

Asagudar

5 maj 2007 –

Från Sappmí – Murberget

6 februari 2008 – 4 september 2011

Bara människa?

24 januari 2009 – 12 april 2009

Bollstabor och andra

2 maj 2009 – 15 mars 2010

LJUDLAByrint

17 januari 2009 – 10 januari 2010

3 LJUDverk

19 juni 2009 – 9 augusti 2009

General von Döbeln

27 juni 2009 – 15 augusti 2009

Världens skymning

17 oktober 2009 – 1 november 2009

Murbergets butik

Hantverk

Böcker

Leksaker

Godis

Textilier

Smycken

Weberkvartetten musicerar med en skolklass.

Kompositören Staffan Mossenmark dirigerar sitt verk för stråkkvartett och markvibratorer.

Ett år med Ljudlabyrint

LJUDLAByrint är namnet på en stor och nyskapande utställning som pågått under året. Den har rört sig kring möten med ljud och musik av alla tänkbara slag. Här ger Murbergets fotograf Björn Grankvist en bild av vad som hände.

Textilarkivet nu en del av Murberget

I april öppnade Textilarkivet i Sollefteå med läns museet som ny huvudman och då med namnet Murberget, Textilarkivet Västernorrland.

– Det var fantastiskt att få öppna igen, säger avdelningschef Lennart Kristiansson.

Funderingarna kring Textilarkivets framtid startade hösten 2008. Då möttes representanter för Sollefteå kommun, landstinget, den ideella föreningen Ångermanlands hemslöjdsförbund och Murberget.

– Det svängde hit och dit flera gånger, men till slut var alla nöjda med att vi skulle ta över. Det var logiskt att läns museet med länsansvar för kulturarvet i Västernorrland tar hand om det textila också.

– Stora beslut är aldrig självklara, påminner Lennart Kristiansson som tycker att processen som ledde fram till en lösning i sig har varit väldigt intressant att följa.

Vid årsskiftet till 2009 tog Murberget över verksamheten. Då gick startskottet för vad han inte tvekar att kalla en otrolig kraftsamling. Läns museet har stora resurser inom en rad områden och det ser Lennart Kristiansson som förklaringen till att Textilarkivet kunde öppna efter bara fyra månader med 3 nya utställningar, 6 nya magasin, ombyggda arbetslokaler och en ny hemsida där 4000 föremål ur den textila samlingen är tillgängliga.

– Det var väldigt roligt att kunna inviga på just den dag när Ångermanlands hemslöjdsförbund firade 100 år.

Vid årsskiftet anställdes också ny personal i verksamheten, en antikvarie och en konservator. Med rivstart fick de sätta sig in i arbetet med både samling och ny utställning. Tusen trådar. Tusen år är namnet på den stora satsningen där en mängd föremål ur samlingen presenteras. Alla som besöker den får en visning.

– Vi ska ha besökarna i centrum och

Visningar för alla som besöker oss är viktiga, säger antikvarie Eris Erlandsson.

då är visningarna viktiga, säger antikvarie Eris Erlandsson vid Textilarkivet.

Verksamheten är fortfarande inne i ett uppbyggnadsskede där personalen jobbar med de flesta sysslor som kan komma i fråga vid ett litet museum. En utställning av mer varaktigt slag om linberedning och linne håller på att ta form. Utställningar i det lilla formatet och programverksamhet är andra insatser som har engagerat skaran på fyra personer som numera arbetar vid Textilarkivet.

Till Lennart Kristianssons ansvarsområde hör även arkeologi, byggnadsvård och konservering. Som konservator har han själv varit engagerad i stora restaureringsuppdrag i kyrkor de senaste åren. Under 2009 har det sett lite annorlunda ut.

– Vi har arbetat med mindre projekt i kyrkor, men också profana byggnader, bland andra Merlo slott. Vi har också gjort en inventering av Museum Anna Nordlander i Skellefteå.

– Ett annat intressant uppdrag var konserveringen av en rad medeltida skulpturer till Hälsinglands museums nya utställning om medeltid.

Inriktningen på verksamheten under året har varit en nyttig påminnelse om att alltid värna om alla kunder. Alla

uppdrag ska beaktas, inte bara de stora, påminner Lennart Kristiansson.

Innan året gått till ända kom beslutet som får konservator Kristiansson att lysa upp lite extra, trots allt positivt som hänt under året. Det handlar om Kulturrådets beslut om att ge projektbidrag till etablering av ett regionalt konserveringscentrum i norr. Det är en vision som nu gått i uppfyllelse för honom.

– Det här har jag drömt om sedan jag kom hit till Murberget, förklarar han.

Bakgrunden är den att en ny och banbrytande utbildning för blivande konservatorer etablerades under mitten av 1980-talet. Den var bred vilket innebar att de studerade alla material. Insikten fanns om att få läns museer hade konservatorer anställda. Genom den nya utbildningen skulle det kunna bli en ändring på den punkten.

Ett steg i rätt riktning för Lennart Kristiansson kom med beslutet att Murberget skulle ta sig an konservering som ett profilområde (ABM är det andra) inom det fyralänssamarbete som inleddes för något år sedan. Och nu har det alltså hänt. Pengar finns reserverade för att bygga upp ett nätverk och för att vidareutbilda museipersonal i konservering och föremålsvård.

Samlingarna är viktigast för Cajsa

Cajsa Hallgren är textilkonservator. Hon började arbeta vid Textilarkivet i september 2009. Redan efter några månader är hon väl inne i verksamheten. Samlingarna ligger henne allra varmast om hjärtat, men hon arbetar också med externa uppdrag.

– Vi ska förstås ta alla uppdrag som vi kan få, säger Cajsa och berättar att hon är mitt inne i ett med kyrkotextiler från 1900-talet. Ylle, silke, syntet och bomull ska rengöras.

– Ofta är det fodret som blivit smutsigt och då sprättar jag loss det och rengör. Stearinfläckar är svårast. Då kan jag bara hoppas att de finns på rätt tyg och så petar jag loss stearinet bit för bit.

I arbetet med samlingarna är de förebyggande åtgärderna viktigast. Cajsa Hallgren håller ett vakande öga på att det ljus och den fukt som olika föremål utsätts för gör så liten skada som möjligt. När det gäller speciellt värdefulla textilier krävs en monter där bästa tänkbara förutsättningar kan garanteras. Ett aktuellt exempel är

Dalslisten i utställningen Tusen trådar. Tusen år som är inlånad från Historiska museet.

– För Dalslisten kontrollerar jag tre värden varje dag. Temperaturen i utställningsrummet som ska vara mellan 17–19 grader. Temperaturen inne i montern ska vara 18 grader, plus/minus en grad. Luftfuktigheten ska vara 50 procent. Det är optimalt för textil.

I magasinerna med föremål finns mätare för temperatur och luftfuktighet. De läser hon av regelbundet och visar på kurvor som ska hålla sig så jämna som möjligt.

– Här kan vi se att fuktigheten blivit för låg berättar, Cajsa och pekar på kurvan.

Nedbrytning av organiskt material som textil pågår hela tiden. Det centrala för konservatorn är att processen ska gå så långsamt som det är möjligt. Mögel kan vara ett problem.

– Mögel är levande och allt levande kan man ju döda. Processen går att stoppa, men den fläck som uppstått går det inte att göra något åt.

Många gånger är det bästa att göra

ingenting, att låta de 8000 föremål som finns på Textilarkivet ligga kvar i sina lådor.

– Varje gång man hanterar föremålet slits det, förklarar Cajsa Hallgren.

Däremot är det inte så att ett äldre tyg behöver vara svagare än ett nyare.

– Det finns till exempel en sidenklänning från 1920-talet som är i sämre skick än betydligt äldre föremål. Mässhaken från 1400-talet är i bättre skick än klänningen.

Bland de mer exotiska uppdragen under tiden i Sollefteå hör konservering av textilfragment från de arkeologiska utgrävningarna vid Styresholm. Cajsa Hallgren visar på ett vävt tygstycke som legat vid älvstranden. Där hade det växt samman med trädrotter och lera. Textilkonservatorn har först tvättat tyget och sedan med varsam hand och en pincett plockat bort växtdelarna.

Cajsa Hallgren berättar att hon trivs bra med tillvaron i Textilarkivet. Det är en liten arbetsplats som kräver att alla är delaktiga och tar ansvar.

Marie hjälper dig med folkdräkten

Under hösten 2009 tog Textilarkivet ytterligare ett steg framåt mot rollen som textilt centrum i länet. Sedan i augusti kan alla med intresse av länets dräkttradition vända sig till dem i Sollefteå för både materialinköp och goda råd om att sy.

Det är skraddaren Marie Petterson som fått uppdraget med att bygga upp verksamheten. När vi möts har hon kommit en god bit på väg med att iordningställa ett visningsrum. Ena väggen täcks av en hylla med garnhärvor i de färger som hör hemma i länets olika dräkter.

– I Ångermanland har vi dräkter med 40 olika randningar i kjolar och västar. Så det blir ju en hel del material, konstaterar Marie.

I ett skåp på väggen mitt emot

garnhyllan finns vävda tyger i olika randningar. Där trängs också en rad uppsydda plagg, skjortor, kjolar, västar och förkläden, visningsexemplar för den som går omkring med dräktplaner.

Nu är det förstås inte bara lite ylletyg och några garnhärvor som krävs för att få ihop till en folkdräkt. Det behövs siden till mössor, linne, band, hyskor, spännen och knappar. Och alla delar är specialtillverkade och ofta handgjorda.

– Vi har handgjutna skospännen och knappar. För att ta ett par exempel, berättar Marie och ger några prisexempel:

– Byxspännen till herrbyxor kostar 1.250 kronor/par och knappar till en väst 50 kronor styck.

Den som ska sy en helt ny dräkt och

köpa in allt material får räkna med en kostnad på ungefär 10.000 kronor. Det är nu inte den vanligaste vägen till inköp. Många köper en begagnad, eller ärver en dräkt som behöver sys om. Det finns också de som kan ha köpt en för många år sedan som behöver ändras.

Erfarenheten är därför att det i första hand behövs rådgivning för någon som själv ska våga sig på och sätta saxen i västen, eller vad det kan vara. Det kan också behövas en ny mössa eller nya spetsar och då kan Marie hjälpa till.

– Jag har känner en hel del hemsömmerskor som kan ta emot sådana beställningar.

Kurser kommer att arrangeras regelbundet och redan under hösten 2009 genomfördes den första.

3 frågor till

Kenneth Westin, styrelseordförande Länsmuseum Västernorrland.

Vad var den viktigaste händelsen under året?
Att LJUDLABYrint blev en sådan succé där också deltagarna, främst barnen med liv och lust kunde delta.

Vilken utställning eller vilket arrangemang var intressantast, tycker du?
Också här var det LJUDLABYrint, och främst arrangemanget med ljud och vibrationer som var en alldeles speciell upplevelse. Alltså, att få 60 – 70 personer att lägga sig ner på marken för att känna vibrationerna av markberedningsmaskinerna. Det var läckert och en helt annorlunda upplevelse och företeelse.

Vilket arrangemang har du saknat?
Inget speciellt. Mycket har varit bra det gångna året. Jag tycker att vi är på rätt väg med att besökarna skall få mer av upplevelser i länsmuseum där man inte bara ”tar del av” utan ”är med i”.

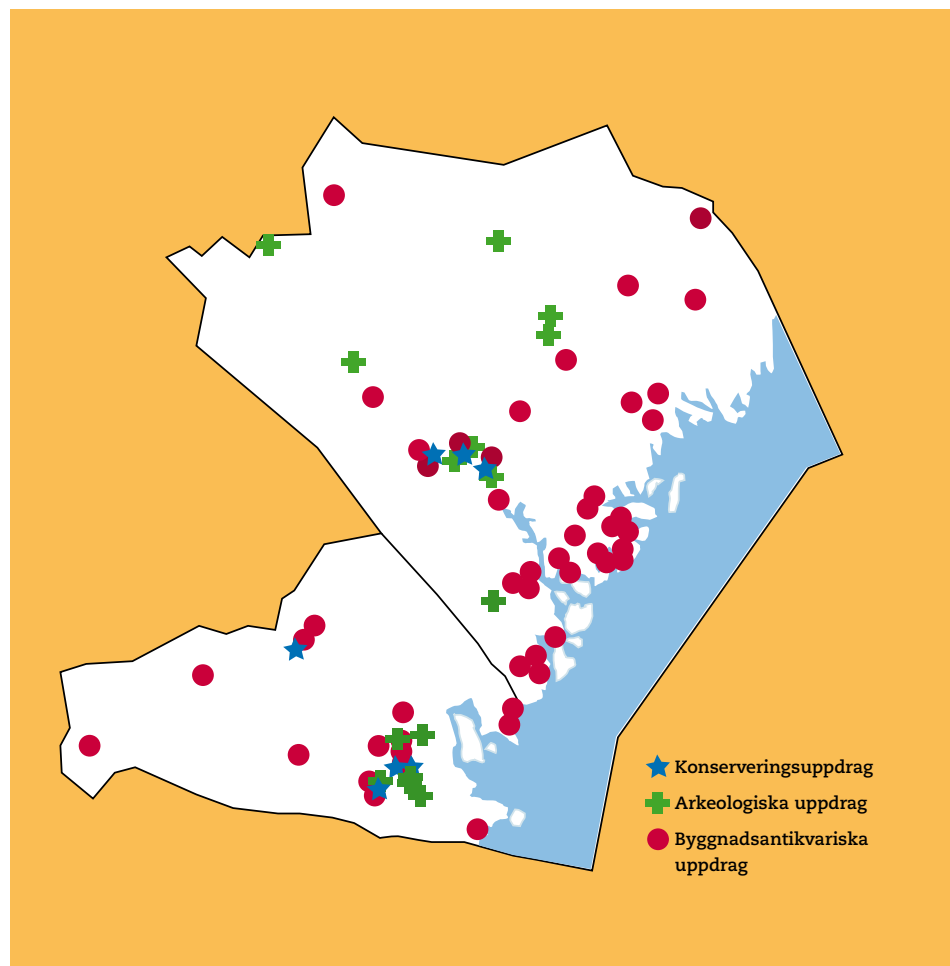
Styrelsen för Murberget, Länsmuseum Västernorrland

Ordinarie ledamöter

Kenneth Westin, ordf (s)
Mathias Rönnqvist, vice ordf (c)
Ulf Henriksson, (s)
Ingrid Johanna Hammarstedt (fp)
Margareta Frisk (sjvp)
Torgny Jarl (s)
Birgitta Lind (v)
Margareta Ragnarsdotter (s)
Jan-Olof Tedebrand (mp)

Ersättare

Tommy Eriksson (s)
Bertil Lundberg (m)
Christer Andersson (m)
Barbro Ekevärn (sjvp)
Conny Edelryd (kd)
Malin Edgren (s)
Åke Hamrin (v)
Robert Bylund (s)
vakant

Karta över uppdrag utförda av arkeologer, byggnadsantikvarier och konservatorer. Rapporter finns att läsa på www.murberget.se

KLENOD 2009

Relikskrinet från Ullånger fick flest röster när omröstningen om Klenod 2009 genomfördes under hösten. Skrinet är ett av de unika föremål som stals från kyrkor i länet. Det har återfunnits på ett statligt museum i Madrid. I en strävan efter att påskynda de förhandlingar som pågår för att återbörda skrinet till länet och församlingen nominerade läns-museichefen det till Klenod 2009. Priset är en säkerhetsmonter som inom kort står redo att ta emot skrinet.

Historisk konferens

med ny teknik

Lokaler för stora och små sällskap.
Konferenslunch i utställningar och
historiska miljöer.

Fri entré. www.murberget.se

Härnösand. Öppet tis-sön 11-17, butik, mat & kafé, tfn 0611-886 00

murberget
Länsmuseet Västernorrland

Barn och ungdomar slöjdar

I slöjdklubbarna finns inte rätt eller fel. Deltagarna testar sig fram bland trä, ull och metall för att göra de föremål som ligger de själva allra varmast om hjärtat. Under året har 246 barn i 13 klubbar varit med och fått göra de erfarenheterna.

Det finns inget misslyckande i slöjd-klubbarna. Barnen testar sig fram. Kanske blev det inte en smörkniv som det först var tänkt, utan kanske istället en namnbricka eller en pinne att röra om i tekoppen med, förklarar hemslöjdskonsulenten Annso Grahn. Hon drog igång verksamheten i Västernorrland 2005 och har varit engagerad med den sedan dess. Under 2009 har 13 klubbar arrangerats över

hela länet, ganska jämnt fördelat över Ångermanland och Medelpad. Till det speciella med dem hör att ledarna sätter in slöjden i ett vidare sammanhang. Det handlar inte bara om att tillverka föremål. Annso Grahn ger ett par exempel:

I Husum fick barnen hälsa på en fårfarmare och se var ullen som de skulle arbeta med kom ifrån. Barnen i Sollefteåklubben brukar följa med sin ledare ut i skogen och samla material av alla slag, trä, rönnbär och vad de kan hitta att använda sig av.

Barn som har varit med länge blir väldigt duktiga, konstaterar Annso Grahn. De tar egna initiativ och jobbar själva med de material och redskap som de behöver.

Sissel Almgren arbetar helst med att skära gubbar i trä. Här är en av dem.

3 frågor till

Maria Nordlund, museipedagog som arbetar med en ny programpunkt på friluftsmuseet.

Vad är Sagostigen?

Sagostigen är en del av vår satsning på miljöer för barn ute på Friluftsmuseet.

I folktron och sagornas värld vimlar det av väsen som sägs leva omkring oss.

I skogen lurar trollen bakom stenarna och på fåbodvallen rustar vittorna för bröllop i en av stugorna. På Ångermanlandsgården får man akta sig för brunngubben och i hästhagen dansar de vackra men farliga älvorna.

Om man följer med på en Sagovandring kan man se glimtar av dessa och andra väsen och höra berättelser som är både spännande och lite hemska.

Hur gamla var deltagarna?

Sagovandringarna var mycket välbesökta och deltagarna var allt från 0 till 70 år.

Men de flesta var kring 4-6 år och kom med mamma och pappa eller mor- eller farföräldrar.

Det är roligt när flera generationer deltar i våra arrangemang och man hör hur de äldre fortsätter att berätta för de yngre när de lämnar museet.

Vad tyckte du själv var bäst med arrangemanget?

Att det var så populärt! En gång hade vi sammanlagt 70 deltagare vilket gör det svårt att skapa en intim känsla för den som berättar. Men det är ett angenämt problem att lösa!

Till sommaren kommer vi därför att ha flera sagovandringar så att det blir mindre grupper.

Dessutom är det skönt att se hur lite rekvisita som behövs för att väcka fantasi.

Några glimmande trollögon, blänket från en gulds katt och suset bland träden räcker för att se hur det lyser av förväntan i barnens blick.

Då är det kul att vara museipedagog!

Sommartid är det liv och rörelse med guider i gårdar och torp på friluftsmuseet. Det finns alltid mycket att göra för barnen också. De stora festerna är andra återkommande och uppskattade inslag som: midsommarfirande, internationella festen, allsång och sist men inte minst julmarknaden. Foto: Björn Grankvist

”Vi är bäst i landet”

180.258 besök och 1 334 862 sidvisningar är statistik för Murbergets webbplats under 2009. Den talar sitt tydliga språk. Sidan är välbesökt och de som väljer att ta sig till den tittar på många sidor. Förklaringen till populariteten är framför allt funktionen som kallas Upptäck.

– Vi är bäst i landet med den här samsökningsfunktionen, berättar webb-redaktören Gunnel Boström och fortsätter:

– Funktionen är ett konkret resultat av projektet KMM som museet deltog i under ett par år.

Ett annat mått på betydelsen av webbplatsen är att det kommer väldigt många hänvisningar från sökmotorn Google till Murbergets hemsida.

–Det innebär att vi ligger högt upp på träfflistan när någon söker på Google, förklarar webbredaktören.

Funktionen som har fått namnet Upptäck innebär att den som söker kunskap om till exempel sin hemort kan skriva in namnet på platsen och sedan få upp en förteckning över fotografier, föremål, uppteckningar och ljudupptagningar som finns på Murberget.

Under 2009 har vi fått möjlighet att börja lägga ut ljud. Vi har lagt ut några videoklipp också, men inte hunnit lika långt som med ljudet ännu.

Gunnel Boström konstaterar att Murberget är ett bra museum på nätet. Och det är inte bara genom den utmärkta kartsökfunktionen. Det finns även andra inslag som gör webbplatsen unik i landet.

Vi kan visa månadens föremål i 3D-format. Inte många museer gör det. Under 2009 visade vi olika saker som har anknytning till ljud och nästa år handlar det om bröllop och fest.

Tillgängligheten till samlingarna har varit centralt under många år. På senare tid har det också varit angeläget att skapa möjligheter att kommentera verksamhet och artiklar, men också att ställa frågor under vinjetten ”Fråga museet”.

Det är viktigt att vi underlättar för dem som vill komma kontakt med oss. Det är ju också intressant för oss att ta emot synpunkter, både ris och ros om

vad vi gör, säger Gunnel Boström.

Till nyheterna hör nyhetsbrevet som introducerades för ett par år sedan. Det har idag drygt 600 prenumeranter som alla frivilligt har valt att få informationen i sin dator i slutet av varje månad.

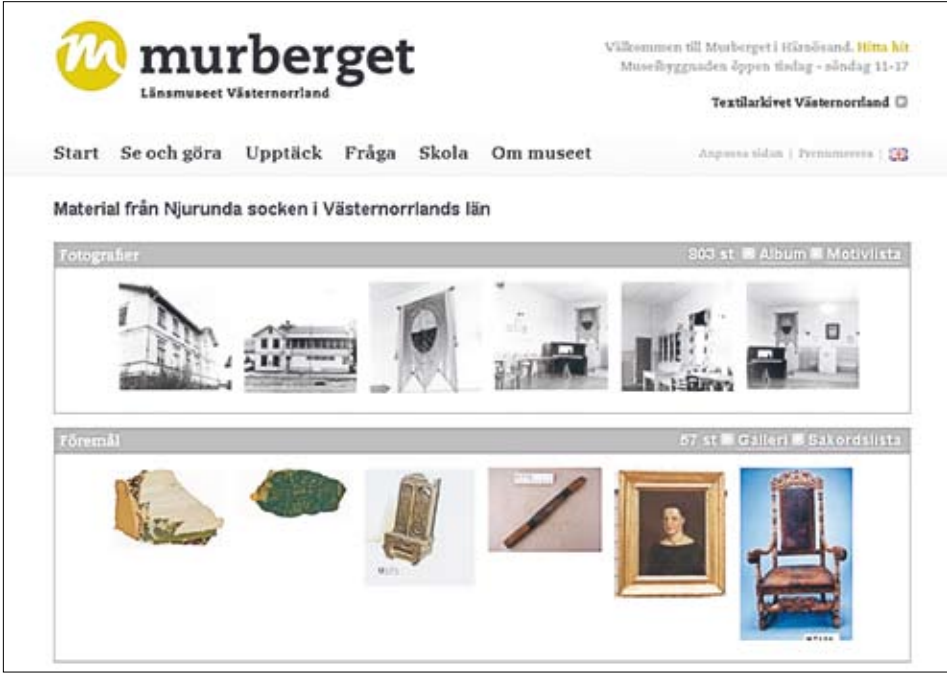
Av statistik kan vi se att många också öppnar och läser nyhetsbrevet.

Sist men inte minst är www.murberget.se bas för den information och marknadsföring som behövs för allt som händer inom en så omfattande verksamhet som läns-museets. Vid sidan av kalendarium och information om utställningar, kurser och pedagogiska program finns också artiklar som ger fördjupning eller sprider nyheter om vad som är på gång i den publika verksamheten, men också i museets mer dolda vrår.

Vi ser att intresset ökar mer och mer för att använda webben. Därför är det viktigt att fylla den med mycket information, avslutar Gunnel Boström.

Webbredaktör Gunnel Boström.

3 frågor till

Christian Bajomi, IT- ansvarig vid Murberget som arbetat med utvecklings-projektet ED-lokal.

Kan du kort beskriva vad EuropeanaLocal innebär?

Det finns ett stort EU-projekt som heter Europeana där Europas digitaliserade kulturarv ska göras sökbart. Varje land som deltar i Europeana kommer att leverera data om sina digitala samlingar till projektet för att sökfunktionerna ska fungera. EuropeanaLocal är ett projekt som ska samla ihop data om mindre lokala samlingar (små museer, hembygdsföreningar, små arkiv) för leverans till Europeana. Tanken är att man ska kunna samla ihop data från olika leverantörer i portalen ”Kulturarv Västernorrland” för vidare leverans till Europeana.

Vilken betydelse har projektet fått för Murberget?

Den svenska parten i EuropeanaLocal är ABM-resurs, där Murberget ingår.

Det första testdata som ska levereras till Europeana är därför delar av museets databaser. Europeanas portal (europeana.eu) kommer att fungera som ett reklamfönster där en liten bild samt en kort sammanställning finns för varje post. Om man sedan klickar på posten kommer man till sidan där originalposten visas.

Vad har det gett dig personligen?

Det är alltid roligt och inspirerande att se hur andra länder tänker och jobbar med sitt digitala kulturarv. Man får många nya idéer och man kan jämföra hur långt man själv kommit i förhållande till andra. Jag tycker också att det är kul att försöka förbättra vår kontakt med våra besökare på Internet.

BESÖKSSTATISTIK	2009	2008	2007	2006
Museibyggnaden	70 696	78 656	83 966	93 422
Skolverksamheten				
Buss på museet	1 567	1 872	925	1 070
Övriga visningar	2 183	3 342	3 737	4 970
Uppsökande verksamhet	231	645	1 160	
Weberkvartetten	653	681	540	
Friluftsmuseet	14 297	14 586		
Hemsöfästning	6 750			
Textilarkivet	2 186			
Ulvö gamla kapell	7 310	8 303	6 624	9 227
Gammelgården	1 820	1 555	1 770	1 612
Programverksamhet	13 801	19 310	13 950	13 700
Hemslöjdsverksamhet	6 837			
ABM	570			
Hemsidan				
Murberget besök	180 258	166 736	129 256	96 372
Antal sidvisningar	1 334 862	1 046 428	650 996	356 854
Hemsö Fästning besök	15 643			
Antal sidvisningar	73 075			
Textilarkivet besök	8 570			
Antal sidvisningar	51 875			
Besöksstatistiken baseras på både mätning, men också skattning eftersom det inte finns räknare i alla miljöer och vid alla programpunkter.				

Fr v Katarzyna Forsberg, Krister Eriksson, Maj-Elisabeth Matsson, Junia Eriksson, Johanna Hultin och Maria Öström.

Kvartetten som fyller på i databaserna

En viktig del av del arbetet med att göra läns museets samlingar tillgängliga är registrering av de bilder, brev, arkivmaterial och föremål som finns bevarade. Databaserna som går att nå via webbplatsen fylls på hela tiden, nu senast med bilder av gamla tapeter. Den delen av arbetet tar Kulturarvs-IT hand om.

Gruppen består av fem assistenter som jobbar under handledning av förmålsantikvarien Katarzyna Forsberg. I arbetslaget finns också rehabunden Cilla. Hon är snabbt på plats för att glatt hälsa välkommen när jag kommer för att träffa enheten i till huset vid Murbergetstorget där de arbetar.

Verksamheten startade år 2000 på statligt initiativ och med bidrag från Riksantikvarieämbetet till en minimilön för medarbetarna. På många platser i landet startade arbete liknande det som Kulturarv – IT utför på Murberget.

– Det har fungerat lite till och från på andra platser, men på Murberget har verksamheten varit igång hela tiden, berättar Katarzyna Forsberg.

– Museistyrelsen har tydligt markerat betydelsen av det arbete som läggs ner

och bidrar numera med de pengar som behövs utöver externa bidrag.

Medarbetarna ger uttryck för sin stora trivsel på arbetet. De hjälps åt med att skriva in uppgifter som finns i pärmar och registerkort. Johanna Hultin visar upp en av de 100 pärmar som de håller på att arbeta sig igenom. Den är fylld av uppgifter om hemslojd som samlades in under konsulenternas inventeringar på 1970-talet.

– Jag skriver in det som står här i databasen Theodor, berättar Johanna och visar hur det ser ut på dataskärmen.

Till uppgifterna hör också att scanna in bilder och ibland även böcker. Maria Öström brukar ofta ta hand om just de ärendena.

– Jag scannar in sida för sida. Det kan vara ett kapitel, men också en hel bok. Det kan vara svårt ibland när böckerna är väldigt tjocka, berättar Maria och tillägger glatt:

– Det är synd bara att ingen handlat om dansband eller ishockey.

Maj-Elisabeth Matsson har en annan specialitet. Hon har blivit lite av en språkdetectiv och utvecklat förmågan att läsa gamla handstilar. När det gäller till exempel gamla maträtter kanske hon söker sig till Google för att bringa reda i begreppen. Andra gånger är det

museets arkivarie som får bistå med kunskap.

Under 2009 har det handlat en hel del om kungörelser från 1809 som är allt annat än lättlästa. En gammal dagbok handskriven av Margit Kempe är inte heller enkel att förstå alla gånger, men ger god inblick i livet på 1960 och 1970-talen.

– Det är roligt att läsa den. Dagboken är skriven dag för dag under flera år och handlar om fester, julen, bröllop, presenter, mat och kläder berättar Maj-Elisabeth.

Junia Eriksson har ägnat den senaste tiden åt tapetprover, 615 stycken närmare bestämt. De finns nu att se på Murbergets hemsida.

– Det är tapeter från både torp och gårdar, berättar Junia.

Krister Eriksson arbetar sedan en tid tillbaka med ett uppdrag för ABM, det vill säga samverkansprojektet mellan Landsarkivet, Länsbiblioteket och Läns museet. Han tagit sig an ett arkivmaterial om gårdsfarihandlaren Oscar Holmberg. Det finns numera att ta del av på Kulturarvsportalen och ger en god inblick i livet i länet för precis 90 år sedan.

3 frågor till

Inger Stenman, musikantikvarie som arbetat med att bygga upp en ny ljudstudio under 2009.

Vad känner du till om Murbergets ljudsamling?

Murbergets ljudsamling kom till som en aktivt skapad samling mellan åren 1986 och 2003. År 2009 kom samlingen åter i fokus.

Ljudsamlingen innehåller människors röster, musik- och miljö ljud alltifrån 1900-talets början, genom hela seklet och fram till idag. Inspelningarna blev användbara för tonsättarna i USIT, Urban Sound Institute, i arbetet med den mångfacetterade utställningen LJUDLABYrint. De ville komma åt historiska ljud och berättelser i Västernorrland och fann dem i ljudsamlingen.

Ett aktivt insamlingsarbete tog också fart under året, men nu i nya digitala former. Mängden samarbetspartners, som bidragit är stort. När nu konstintendenten kommer att leverera ljudresultat, då står vi inför mängder med nya ställningstaganden. Det är i denna fas, som en Ljudstation/

Ljudstudio i museibyggnaden, kommer in i bilden.

Varför behövs en Ljudstudio?

För att komma åt gamla inspelningar och lägga till nya behövs en funktionsduglig Ljudstation. Genom Murbergets ljudsamling kan vi i princip följa ljudåtergivningens historia i länet, landet och världen. Vi har mängder med mekaniska ljud, likaväl som analoga och digitala. Alla är de bärare av människors kunskaper och immateriella uttryck. Den tekniska apparaturen finns även den.

I den tidigare ljudstudion som fanns i Ävike södra flygel på Murberget arbetade många personer i omgångar med att göra säkerhetskopior och lyssningskopior på DAT (digital audio tape). Detta tidiga digitala ljudmedium kom i slutet av 1980-talet och höll sin standard i drygt 15 år. Den tekniska apparatur, som användes då, kommer väl till pass nu när vi kopplar ihop det gamla med den nya tidens datorer och mixerbord.

Den stora utmaningen idag är att få det gamla att fungera ihop med det nya, men också att arbeta för en god tillgänglighet, för skötsel och för vård av ljudbärarna (fonografer, stenkakor,

vinylskivor, kassettband och cd-skivor) med tillhörande apparater. Ljudfiler och format ska skapas och väljas inför framtiden.

Finns det några ljud som du vill framhålla?

Det finns mängder med spännande ljud. Det handlar om ”frysta” klingande västernorrländska ögonblick: År 1938, en skogsarbetares berättelser i kojan med fräsande kolbullestekning i bakgrunden, en durspelslåt en skolkolektion i Faxälvdalen på 1950-talet, tramporgelns gnekande när morgonpsalmen spelas, en beskrivning av hur man botar knarr eller stämmer blod, en berättelse om notskrivning sittandes i vakten till Svartviks fabriken eller experimentet med fiolack, som exploderade, blev likt ett moln och steg till väders. Ljudet från timmerflottningen; det dova dunket när timmer slår mot flottningsbåten eller skiljestället i Sandslån innan det lades ned. Alla benämningar på grund och öar längs kusten är som musik. Visorna, ramsorna och låtarna vittnar om ett gammalt kulturarv, som också visar kopplingar mellan landsändar och länder. Många inspelningar är som hela livsberättelser.

Murbergets mat & kafé

Hembakat kaffebröd

Smörgåsar

Lunchservering

– stor salladsbuffé med varmrätt

Arkeologerna Maria Lindeberg och Ola George under utgrävningen av kammargraven i Överlänäs.

Ola George, arkeolog som undersökt en så kallad kammargrav vid Björkån i Överlänäs.

3 frågor till

Kan du beskriva kammargraven?

Graven var ursprungligen ungefär 19 meter i diameter och omkring två meter hög. I en försänkning i marken under gravhögen påträffades resterna av en gravkammare där den gravlagde mannen lagts till sin sista vila tillsammans med en del tillhörigheter. Kammaren var ungefär 3,8 meter lång, 1,15 meter bred och 1 meter hög. Den har förmodligen varit byggd av plankor. Över kammaren hade gravbyggarna placerat en mängd stor stenblock som sedan täckts av jordhögen.

Vad hittade ni i graven?

Skelettet var helt förmodligen med flera rester av mannens klädsel var bevarade, liksom flera av de metallföremål av järn, brons och silver som hört till dräkten och mannens utrustning. En mindre guldring som förmodligen fungerat som betalningsmedel påträffades i midjehöjd. Den har antagligen för-

varats i en pung eller liknande vid bältet. Runt mannens huvudända fass rester efter flera träkärl, en krumkniv och ett keramikkärl. Allt inom räckhåll. Där stod troligen också en mindre kista eller låda med fint smidet handtag.

Vad innebär upptäckten för dig personligen?

Att som arkeolog få tillfället att undersöka en kammargrav från folkvandringstid är helt fantastiskt och något som bara få får vara med om under sitt yrkesverksamma liv. Att efter fältarbetets slut fortsätta bearbetningen av det rika materialet känns mycket spännande.

Brobygge mellan Finland och Sverige

KulturBro är namnet på ett EU-projekt som startade under året. Det drivs av Satakunta museum i Björneborg (Pori) i samarbete med Murberget. En utgångspunkt är den gemensamma historien och kriget 1809. På Murberget har projektet resulterat i en teaterföreställning, Härnösand i krig och kärlek. En utställning har det också blivit. Den har visats i anslutning till konsthallen. Museipersonal från de båda museerna har haft tillfälle att mötas både i Björneborg och på Murberget.

Sommarspelet Härnösand i krig och kärlek framfördes under några sommarkvällar i början av augusti.

Det skildrar allmoge och borgerskap i staden under några månader nådens år 1809. Föreställningen genomfördes i ett samarbete med Bäverteatern i Härnösand. En av de medverkande var Lisa Öhman. I en artikel på Murbergets hemsida berättar hon bland annat att berättelsen, skriven av Kerstin Hultin, är intressant. Den rör sig på hela skalan från lust och lättsinne till djupaste allvar och sorg. En skildring där alla samhällsklasser finns med. Föreställningen blev också mycket uppskattad av den stora skara som tog chansen att se sommarspelet.

I november åkte några av Murbergets medarbetare till Björneborg för att planera framtida satsningar. Då

genomfördes ett stort seminarium på tema 1809 med föreläsare från både Sverige och Finland.

Det är ändå bara början på ett projekt som ska pågå till 2012 och som i mycket ska beröra kulturpedagogiska metoder, men också mynna ut i utställningar och utbyten av olika slag. På Murbergets webbplats finns en projektsida där det står mer att läsa om vad som hänt under den första tiden av KulturBro.

En scén ur den välbesökta sommarteatern Härnösand i krig och kärlek.

Anmäl dig till vårt nyhetsbrev!

Varje månad berättar vi om aktuella utställningar, program, kurser och händelser.

www.murberget.se/nyhetsbrev

Fri entré. www.murberget.se
Härnösand. Öppet tis-sön 11-17
Butik, mat & kafé, tfn 0611-886 00

murberget

Länsmuseet Västernorrland